

PRAT, Joan (2017), *La nostalgia de los orígenes. Chamanes, gnósticos, monjes y místicos*, Barcelona, Kairós.

Montserrat Soronellas-Masdeu
Universitat Rovira i Virgili

El llibre de Joan Prat, antropòleg expert en l'estudi dels sistemes de creences, ens acosta a les diverses formes en què les comunitats humanes han buscat, i busquen encara, transcendir les realitats mundanes fins a aconseguir retrobar el moment original on el món i la humanitat eren un paradís lliure d'adversitats. Amb un plantejament que homenatja Lévi-Strauss, l'autor afirma que totes les cultures han desenvolupat alguna forma de mite d'origen amb una estructura similar a la que narra el Gènesi, és a dir, "l'existència d'una edat daurada, la seva pèrdua i la possibilitat de recuperar-la".

Aquest és, doncs, l'argument del llibre: la humanitat, aclaparada per les misèries de la vida terrenal, es llança a la recerca de la "felicitat i la pau inicial". Són quatre les vies utilitzades per arribar al nirvana original: la xamànica, la gnòstica, la monàstica i la mística. El llibre és un relat precís, erudit i complex de com xamans, gnòstics, monjos i místics han desenvolupat, al llarg de la història i en el context de diferents cultures, formes particulars de retornar a la seva idea de món perfecte.

Cal destacar la narrativa clara i fresca de Joan Prat, sovint amanida amb comentaris irònics i mordaços que motiven el lector a endinsar-se en les 678 pàgines (ni una més ni una menys) d'un llibre erudit que no és erudició pura. Joan Prat, lector incansable, ho ha llegit tot, o gairebé tot, sobre les vies de retorn als orígens. En aquest punt, el llibre és una obra que divulga de manera eficaç la literatura especialitzada sobre els temes tractats, unes obres que, sens dubte, resultarien aspres i inassequibles al lector no expert. *La nostàlgia dels orígens* no s'atura únicament en la selecció, revisió i anàlisi de la literatura acadèmica. Prat tanca cada un dels capítols del llibre dedicats a la descripció de les quatre vies d'accés als orígens amb una profusa aproximació etnogràfica construïda a partir de les moltes experiències de camp que ha adquirit al llarg dels seus anys d'"ofici". Les defineix com "microetnografies multilocals o multisituades elaborades a partir d'"experiències participants", un concepte amb què denomina una tècnica d'investigació que l'ha situat més enllà de l'observació participant tal com ens

la va llegar Malinowski. Prat ha experimentat personalment un ampli mostrari de mètodes d'accés als orígens: la vida monacal, el consum de substàncies, la carta astral, ha assistit a cursos i tallers, i ha format part de grups que ensenyen i ajuden a trobar el més enllà. Les etnografies són suculentas i detallades descripcions d'un observador perspicaç i tan professional que ha omplert, ens diu, disset llibretes de camp d'unes tres-centes pàgines cadascuna i que n'ha abocat el bo i millor en aquesta obra. La ironia i, en alguns casos, un punt malèvol de sarcasme, conviden àvidament a la lectura d'unes etnografies que són essencials per comprendre l'argument del llibre atès que situen les quatre vies d'accés al paradís en l'escenari contemporani. Neo-xamanes; mèdiams i altres gnòstics urbans; monges i monjos del segle XXI; i místics que busquen en el món global els llocs escassos i llunyans on poder-se retirar. Amb l'etnografia sobre les experiències contemporànies d'expansió de consciència, Joan Prat ens acosta a processos de coneixement del més enllà que d'una altra manera ens semblarien massa abstractes i complexos. Reviso, breument a continuació, les quatre vies descrites per Prat en els capítols del llibre.

Amb la via xamànica, l'autor ens transporta a paratges i cultures llunyanes que van ser i continuen sent contextos ideals i idealitzats del treball antropològic. Els xamans, personatges àmpliament estudiats en monografies de l'antropologia clàssica i contemporània, són persones "escollides" que mitjançant un procés d'iniciació dur i rigorós esdevenen connectors amb l'inframón i el sobrenatural i que utilitzen aquesta connexió per curar i restablir l'equilibri en les seves comunitats. Sis models xamànics (amazònics, andins, mexicans, lakotes, siberians i africans) que Prat caracteritza deixant-se portar pels relats d'antropòlegs experts. Les pràctiques neoxamàniques, allunyades dels contextos culturals tradicionals, converteixen el xamanisme en objecte de consum que els moviments contraculturals, l'antropologia i altres disciplines han posat de moda. Prat tanca la via xamànica presentant les seves experiències participants neoxamàniques en rituals de sanació, temascal (cabana de la suor) i consum ritual d'ayahuasca.

La via de la gnosi ens situa en la tradició cultural indoeuropea o euroasiàtica. Prat comença el seu relat presentant la que anomena "gnosi clàssica", la qual té a veure amb moviments religiosos sincrètics que sorgeixen fonamentalment de les religions monoteistes en els primers segles de la nostra era (els manuscrits de la comunitat essènia de Qumram al Mar Mort i textos gnòstics coptes

trobats a l'Alt Egipte). El gnòstic ha de fugir per salvar-se. La salvació és un acte intel·lectual pel qual el gnòstic rep la il·luminació i és rescatat de la seva materialitat perquè pugui accedir a la naturalesa divina. El segon relat sobre la via gnòstica està centrat en la càbala hebrea. Ens diu Prat que la càbala és un sistema de coneixement i com a tal, una gnosi. La càbala comença on finalitza allò que és racional. És l'estudi del tot, del que és visible, de l'invisible i de l'infinít.

En l'anomenada "nova gnosi" prenen protagonisme els esoterismes actuals, i incorpora una breu panoràmica al pensament esotèric i als cultes místics en la història occidental, des dels clàssics fins al relat més actual de la mèdium Choquette i el seu trajecte iniciàtic i d'experimentació esotèrica que l'ha convertit en "mèdica d'ànimes". Al final del capítol, Joan Prat fa un relat minuciós de les experiències participants que l'han portat en els últims anys a ser present en activitats esotèriques diverses relacionades bàsicament amb l'endevinació o la predicció del futur. La participació en aquestes experiències confirma a l'autor que la gnosi és "percebuda pels seus practicants com un coneixement superior al saber racional".

En el capítol 4, Prat presenta la via monàstica per retornar al paradís perdut. A Orient i Occident, les principals religions, llevat del judaisme, han desenvolupat regles de vida per anacoretas, eremites i cenobites. El monaquisme cristià té un dels seus antecedents en la comunitat essènia de Qumram del segle II a. de C. i el seu desenvolupament, a Orient i Occident, ha buscat la creació de formes de vida que permetin la unió de l'ànima amb Déu, mitjançant la soledat, la pobresa, el silenci, la contemplació, la pregària, la meditació i l'obediència a una Regla. En relació al monaquisme oriental, Prat s'atura en l'hinduisme i en el budisme. En vint pàgines realitza un esforç de síntesi per acostar al lector als coneixements bàsics per entendre les dues religions i les seves formes monàstiques. Per revisar l'expressió actual del monaquisme, Prat busseja en les vides i les espiritualitats de cinc monges contemporànies, cadascuna de les quals té la seva forma particular d'arribar a Déu i de viure el monacat al segle XXI: l'aïllament; el servei social; l'inconformisme; l'espiritualitat zen; i la crítica social. Prat relata al final del capítol les participacions experimentades amb el monaquisme cristià (a Montserrat i a Poblet) i amb el monaquisme vaishnava dels Hare Krishna (un cas contemporani de la nostàlgia dels orígens provocada per la degradació de les formes de vida de la societat urbana i industrial), amb estades a les comunitats Krishna de Brihuerga (Guadalajara), Calcuta i Nova

Delhi. D'aquestes darreres experiències resulta molt recomanable la lectura del relat etnogràfic de la trobada de l'antropòleg amb l'alteritat i viceversa i de les petites dificultats de mantenir el paper observador quan es treballa amb religions i "conversions".

La mística, "l'experiència de la presència de Déu en l'esperit pel goig de la pau interior", és l'última de les vies explorades per Joan Prat que defineix tres expressions del misticisme: la de l'amor, la de l'essència i les místiques laiques. El Càntic dels càntics és el punt de partida del misticisme amorós, fins i tot eròtic. Dones cristianes, místiques de l'edat mitjana (monges i seglars) i dones de la tradició hindú o sufi. Homes que arriben a Déu mitjançant el tràngol místic aconseguit amb els giravolts (dervixos de l'Islam), amb el yoga devocional (bhakti) de l'hinduisme o mitjançant l'ascetisme i la mortificació, com en el cas de Sant Joan de la Creu. La mística de la il·luminació és present a les tradicions hindú, persa i cristiana (Santa Teresa de Jesús), les quals tenen en comú que remetent a la idea que el retorn de l'ànima a la font original s'ha de produir en diferents etapes de l'existència terrenal. Finalment, les místiques laiques, experiències de lliurepensadors que s'han sentit atrets per la mística: escriptors, etnobotànics, farmacèutics, químics o antropòlegs, tots exploradors de substàncies que, com l'LSD, indueixen tràngols místics sense necessitat de passar pels turments del cos dels ascetes.

Les experiències participants de l'autor tanquen el capítol dedicat a la via mística. Una experiència amb els dervixos dansaires a Istanbul; recessos espirituals amb jesuïtes a Manresa, amb monjos tibetans al Garraf i experimentació de tècniques sufis de respiració i de recitació de mantres a Barcelona i al Marroc; fins i tot l'experimentació amb la mística química. El relat etnogràfic és deliciós, amb precises i emfàtiques descripcions de personatges, ambients i situacions. Una escriptura etnogràfica loquaç i precisa que ens recorda que estem davant d'un antropòleg expert que aboca en els quaderns de camp tota la consciència d'haver estat allà.

Les conclusions tanquen perfectament un llibre amb el qual Joan Prat tanca un cicle de gairebé 30 anys fent recerca sobre sectes, conversions, iniciacions, identitats i nous imaginaris culturals. *La nostàlgia dels orígens* es nodreix del treball de camp, de les lectures i dels coneixements acadèmics adquirits al llarg d'aquests anys. Tot queda perfectament encaixat. Les pàgines del llibre ens guien per un recorregut transcultural, erudit, però també viscut, per les formes

humanes d'experimentar el retorn al paradís, a l'unicitat, quan carn i esperit o divinitat i humanitat eren una sola cosa. El llibre de Joan Prat ens guia amb encert en el coneixement de com els humans de totes les cultures han buscat amb afany la manera de "deixar enrere les misèries de la vida terrenal".